

Notat i forbindelse med DIS Aalborg-arrangement onsdag 21. oktober 2015
”Præsternes opgaver i sognet gennem 1700-1800-tallet”

*

Karl Erik Hansen bød velkommen til aftenens foredragsholder sognepræst Jens Brun, Sønder Tranders sogn og rettede en speciel velkomst til medlemmer af Aalborg Slægtshistorisk Forening, der var inviteret.

Fra første sekund fangede Jens Brun vores opmærksomhed og det viste sig at blive et meget oplysende foredrag krydret med megen humor. Det er vanskeligt at gengive et helt eksakt uddrag af foredraget, hvorfor et sammendrag følger:

Sognepræsterne er nogle alle slægtsforskere stifter bekendtskab med, eftersom kirkebøgerne er en vigtig kilde i arbejdet med at søge efter aner. Det var de færreste borgere, der havde kendskab til det latinske sprog og det benyttede præsterne sig nogle gange af ved at notere specielle anmærkninger under ”bemærkninger” i kirkebøgerne og lod det således være op til eftertidens forskere at studere disse. Bl.a. havde en præst skrevet ”*ude i byen en løve, derhjemme en mus*” og i 1653 anførtes: ”*8-årig tævet ihjel, da hun havde stjålet æbler i hans have*” og således giver kirkebøgerne et ganske godt billede af datidens liv.

Ved reformationen i 1536 overgik den danske kirke til den protestantiske tro, hvilket vil sige, at det var kongens tro, der bestemte landes tro. En præst blev udnævnt af kongen ved selvsyn og Jens Brun fremhævede Chr. IV, som lagde megen vægt heri.

Præsterne skulle f.eks. være ugifte, men dette var ingen forhindring i at have et ”familieliv”. Bl.a. anmodede biskoppen i Viborg præsten i Als om, at hans elskerinde ikke boede i præstegården - skønt de fik op til flere børn sammen.

Baggrunden for præstelæren blev hovedsageligt taget ud fra en adelig slægt, hvor det var naturligt, at den ældste søn arvede godset, hvorimod 2. søn blev holdt til bogen i København og foretog en udenlandsk dannelsesrejse. Især i Wittenburg/Tyskland hvor Luther virkede, men også universiteterne i Sorbonne/Paris og Oxford/England var benyttet.

Men foruden adelens præster var der også borgerstandens præster, som havde samme uddannelsesforløb, hvor de efter dannelsesrejsen tog deres embedseksamen på universitetet i København. Det kunne dog give problemer, at borgerstandens præster var kongeligt udnævnt, fordi de jo reelt repræsenterede kongen modsat adelen, der var ”fødte” præster.

Præstens løn udmøntede sig efter hartkorn, dvs. efter jordens kvalitet i sognet og derfor var der meget stor forskel i lønnen alt efter, hvor i landet embedet var. Nævnte bl.a. Mou-Dokkedal som et af de dårligste områder, hvilket blev bekræftet fra et medlem, at dette stadig var tilfældet og at området bliver kaldt ”det sorte område”.

Lønnen var 3-delt, idet 1/3 kom fra kongen, 1/3 fra præstegårdens drift og 1/3 fra menighedens offer. Sidstnævnte vil sige, at præsten modtog vederlag for afholdelse af barnedåb, bryllup og begravelse samt at der 2 gange om året blev holdt offergang (påskedag og 1. søndag i november/Allerhelgen), hvor menigheden kunne lægge deres skillinger i en porcelænsskål, der stod på alteret. Denne situation er ganske godt beskrevet i Herman Bangs roman ”Ved vejen”.

Omtalte den 3-længede Gylling Præstegård i Odder kommune, der er fredet og fremstår som den blev formet efter en ombygning i 1859. Foran præstegården står en mindesten for Otto Møller, der var elev af Grundtvig og som var præst i Gylling sogn i næsten 45 år til slutningen af 1800.

Præsten blev først gift efter besættelse af et embede. Men det er jo ikke det 1900-århundrede vi er i, så hvis der var en enke efter den tidligere præst i præstegården, skulle den nye præst gifte sig med forgængerens enke. Og det var måske ikke så ringe endda, da hun jo havde kendskab til sognet. De almindelige kirkelige handlinger var ligeledes anderledes, idet såvel barnedåb som vielser foretoges en vilkårlig ugedag og var ikke henlagt til weekenden. Gav et eksempel på en almindelig menu til en barnedåb: Et stort fad grød, som blev spist med medbragt ske, kogt flæsk med kål og frugtterne.

Begravelser på landet foregik på den måde, at følget samledes på kirkegården og satte kisten i jorden, efterfølgende holdt præsten en lig prædiken inde i kirken. Dette er baggrunden for, at der i mange små landsbykirker i dag er vanskeligheder med at få en kiste ind/ud pga. dørens størrelse.

Danske lov 1683 fastsætter præstens arbejde herunder gudstjenestens forløb og inddrager præsten på 2 punkter, nemlig fattigvæsenet og undervisning. Tidligere blev de fattiges vilkår varetaget af nonner & munke og nu forsøgte præsterne at samle penge til fattiggårde. Mht. undervisning skulle der lægges stor vægt på, at alle fik lært at læse og det var afgående officerer, der underviste på de såkaldte rytterskoler. Præsten sørgede for lærebøger, fik opført huse til undervisning og gjorde hermed en stor indsats.

Chr. VI ønskede, at alle fik en grundig lære om religion og udmøntede sig i Konfirmationsloven 1736, som giver sognepræsten en stor samfundsmagt i sognet. Dem der ikke bestod konfirmationsprøven kunne ikke stå fadder, ikke indgå ægteskab i kirken, ikke vidne for retten og kunne ikke få en skudsmålssog. Præsten håndhævede offentlig orden og såfremt de 10 bud ikke blev overholdt, måtte krænkeren gå offentlig bodsgang og vel at bemærke, var der kun tale om kvinder og adelen var fritaget. Et trist kapitel i kirkemagten.

Op gennem 1750-1800-tallet som er en rig og blomstrende periode for Danmark. Herefter aftager præsternes magt og hengår mere i kirkelige handlinger. Velstanden ændrer sig i 1800 efter Chr. VI's indblanding i krigen mellem Frankrig og England, i 1813 går staten konkurs.

Skoleloven af 1814 fastslår, at hver sogn skal have en skole og præsterne kan ikke længere bestemme, hvad der skal undervises i - bl.a. etableres der nu lærerseminarium. Det er i perioden herefter at bevægelserne - Grundtvigianismen og Indre mission - opstår, hvilket udfordrer folkekirken og skabte splid i mange sogne.

Som medlem af Folketinget var N. F. S. Grundtvig én af grundlæggerne til Grundloven 1849 og var stor modstander af fattigloven, da han fandt det uværdigt at modtage penge, som der ikke blev arbejdet for.

I 1903 vedtages den 1. lov om Menighedsråd med stemmeret for både mænd og kvinder og præsternes løn bliver henlagt under staten, hvilket betyder en ensartet lønsats. Først i 1915 blev der indført almindelig valgret.

Afslutningsvis nævntes fortællinger fra Lindenborg gods og der kan læses mere herom i godsarkivet samt i bogen *"Fra Himmerland & Kær Herred"* hvori Alexander Rasmussen har skrevet flere spændende beretninger.

Foredraget afsluttedes kl. 21.30 og efterlod en veloplagt medlemskare, som i alt taltes 71 fremmødte.

